

۱۲
۱۳
۱۴
۱۵
۱۶
۱۷
۱۸
۱۹
۲۰
۲۱
۲۲
۲۳
۲۴
۲۵
۲۶
۲۷
۲۸
۲۹
۳۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۹۷۱۱۴

دانشگاه پیام نور

مرکز تهران

دانشکده علوم انسانی

گروه الهیات و معارف اسلامی

موضوع:

مطالعه‌ی دنیا و آخرت از دیدگاه امام علی (ع)

رشته‌ی معارف نهج البلاغه

نگارش:

زینب آهنگری

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر محمد دزفولی

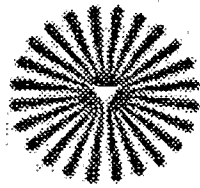
استاد مشاور:

جناب آقای دکتر کاظم العسکری

۱۳۸۷ / ۲ / ۲۱۵۱

سال تحصیلی: ۸۴-۱۳۸۳

۹۶۸۸۴

دانشگاه پیام نور

تصویب نامه

پایان نامه تمت عنوان

مطالعه دنیا و آخرت از دیدگاه امام علی (ع)

تاریخ دفاع: ۸۵/۲/۲۳ نمره: ۱۸ نمره علمی: عالی

اعضای هیات داوران

نام و نام خانوادگی	هیات داوران	مرتبه علمی	امضاء
۱- آقای دکتر دزفولی	استاد راهنما	استاد	
۲- آقای دکتر عسگری منجد	استاد مشاور	استاد	
۳- آقای دکتر دشتی	استاد داور	استاد	
۴- آقای دکتر	نماینده گروه	امین	

۱۳۸۷ / ۲ / ۲۳

سپاسگزاری

مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْمَخْلُوقَ لَمْ يَشْكُرِ الْخَالِقَ

خداوند متعال را شاکرم از این که الطاف الهی اش را شامل حالم کرد و توفیق خدمت در ساحت نهج البلاغه ی امیرالمؤمنین (ع) را برایم فراهم نمود تا گامی هر چند اندک در این راه بردارد و حاصل آن رساله ای باشد تحت عنوان « مطالعه ی دنیا و آخرت از دیدگاه امام علی (ع) » که اینک جهت ارزیابی پیش روی استادان گرانقدر قرار گرفته است.

اینجانب موفقیت خود را در تدوین این رساله مرهون زحمات و راهنمایی های استادان ارجمند، خصوصاً استاد عالیقدر جناب آقای دکتر محمد دزفولی که استاد راهنما و استاد دانشمند جناب آقای دکتر کاظم العسکری که استاد مشاور اینجانب بودند، می داند. لذا فرمایش امیرمؤمنان، علی (ع) را که فرمود: مَنْ عَلَّمَني حَرْفًا فَقَدْ صَيَّرَنِي عَبْدًا نَصَبَ الْعَيْنِ خویش قرار داده ، بر آنم که همواره بر ایشان شاگردی وظیفه شناس باشم.

زینب آهنگری

تقديم به :

مولى الموحدين، امام المتقين حضرت على بن ابيطالب

(عليه الصلاة و السلام)

به :

دخت رسالت، مادر امامت، همسر ولايت حضرت فاطمة الزهراء

(عليها السلام)

به :

پويندگان راه حق و حقيقت

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۲	فصل اول: واژه‌ی دنیا و آخرت
۵	۱- بررسی ریشه‌ای واژه‌ی دنیا و آخرت
۵	۲- معنای اصطلاحی دنیا
۷	۳- وجه تسمیه‌ی دنیا و آخرت
۸	۴- استعمال دو واژه‌ی دنیا و آخرت در قرآن
	۵- دنیا و آخرت از نظر قرآن

فصل دوم: اوصاف و ویژگیهای دنیا از زبان حضرت علی (ع)

۱- شواهد مذمت دنیا:

۱۳	۱-۱- دنیا سرای بی ارزش
۱۶	۱-۲- دنیا گذرگاه، فانی و زودگذر
۱۸	۱-۳- دنیا دار محنت و بلا
۲۰	۱-۴- دنیا فریبنده است
۲۲	۱-۵- سرچشمه‌ی دنیا تیره و گل آلود است
۲۳	۱-۶- دنیا کشتی شکسته و گرفتار امواج طوفان

۲- شواهد مدح دنیا

۲۵	۲-۱- دنیا پنددهنده‌ی راستگو
----	-----------------------------------

۲-۲- دنیا محل نزول وحی خدا ۲۶

۳- ارزش دنیا ۲۷

۴- آیا علاقه به دنیا مذموم است ۲۹

۵- دنیای مذموم کدام است ۳۱

۶- جمع بین مدح و ذم دنیا در سخنان علی (ع) ۳۵

فصل سوم: تمثیلات علی (ع) درباره‌ی دنیا

۱- مثل آنان که دنیا را آزمودند و حقیقت آن را دریافتند ۳۹

۲- مثل آنان که فریفته‌ی دنیا شدند ۴۰

۳- حدیث امیرالمؤمنین علی (ع) و دنیا ۴۰

فصل چهارم: دنیاپرستی و دنیاپرستان

۱- چرا در کلام امیرالمؤمنین (ع) به مسئله‌ی دنیا و مذمت آن و تحذیر از دنیاپرستی بیشتر از هر چیز دیگر توجه شده

است؟ ۴۴

۲- درخشش ظاهری عامل فریب دنیاطلبان ۴۵

۳- دنیا آخرین نقطه‌ی دید کوردلان ۴۷

۴- اقسام دنیاپرستان ۴۹

۵- ویژگیهای اهل دنیا ۵۴

۶- آثار و عواقب دنیاپرستی ۵۷

۷- راههای مبارزه باحب دنیا ۶۱

فصل پنجم: زهد و ترک دنیا

- ۱- زهد چیست ۶۵
- ۲- زهد پیامبر (ص) در دنیا ۶۹
- ۳- پاسخ به یک پرسش ۷۲
- ۴- زهد برخی انبیاء الهی ۷۳
- ۵- تفاوت‌های زاهد و راهب ۷۶
- ۶- ارکان زهد اسلامی ۸۱
- ۷- علل و فلسفه‌ی زهد ۸۲

فصل ششم: آخرت

- ۱- اعتقاد به آخرت و اصلاح رفتار ۸۶
- ۲- مرگ ۹۱
- ۳- چستی مرگ از منظر قرآن و روایات ۹۲
- ۴- برخی ویژگیها و احکام مرگ از منظر علی (ع) ۹۴
- ۴-۱- مرگ بر هم زنده‌ی لذات و نابود کننده‌ی خوشیها و قطع کننده‌ی آرزوها ۹۴
- ۴-۲- حالات انسانها در آستانه‌ی مرگ ۹۵
- ۴-۳- سكرات مرگ ۹۷
- ۴-۴- بهترین نوع مرگ ۹۹
- ۴-۵- یاد مرگ و اثرات آن ۱۰۰
- ۵- آرزوهای طولانی سبب فراموشی آخرت ۱۰۲

۶-ویژگیهای اهل آخرت از دیدگاه امام علی (ع)..... ۱۰۵

۶-۱-نظر به باطن دنیا

۶-۲-رویکردانی از دنیا..... ۱۱۲

۶-۳-میانۀ روی در معیشت..... ۱۱۵

۶-۴-برخورداري از نعمتهای دنیا و آخرت..... ۱۱۵

فصل هفتم: رابطه‌ی دنیا و آخرت

۱-اهداف خلقت دنیا..... ۱۱۲

۲-رابطه‌ی دنیا و آخرت..... ۱۱۵

۲-۱-جمع دنیا و آخرت..... ۱۱۵

۲-۲-تضاد بین جمع و آخرت..... ۱۱۹

۳-حل مسئله تضاد بین دو دسته از سخنان حضرت..... ۱۲۰

«النفس تبکی علی الدنيا و قد علمت
 ان السلامة منها ترک مافیها
 لا دار للمرء بعد الموت یسکنها
 الا التي كان قد قبل الموت یاتیها»

موضوع بسیار مهمی که امیرالمؤمنین علی (ع) در نهج البلاغه و دیگر سخنانش بیش از هر امر دیگری به آن پرداخته است مسأله‌ی دنیا و آخرت است. دنیایی که در آن زندگی می‌کنیم چیست؟ چرا خداوند آن را آفریده و مشیمه‌ی انسان قرار داد؟ آیا دنیا ارزشمند است یا بی‌ارزش؟ دنیا چه اوصاف و ویژگیهایی دارد؟ ارتباط آن با آخرت چگونه است؟ آیا دنیا و آخرت قابل جمع هستند یا نه؟ اینها و سؤالات عدیده‌ی دیگری ذهن هر مسلمان متفکر و دوراندیش را به خود مشغول کرده و به تفکر واد می‌دارد. وقتی برای انجام کار تحقیقی در دوره‌ی کارشناسی برای اولین بار کل نهج البلاغه را مورد مطالعه و بررسی قرار دادم از همان ابتدا متوجه شدم که امیرالمؤمنین (ع) درباره‌ی دنیا سخنان زیادی ایراد فرموده‌اند که در ابتدای امر به ظاهر با هم در تناقض می‌باشند چرا که نهج البلاغه از یک سو به نکوهش دنیا پرداخته و از سویی دیگر نظام عالم را به حق دانسته و آن را مدح کرده و حتی گاه بر بهره‌گیری از آن تاکید نموده است. اینگونه ابهامات همچنان در ذهن بنده باقی بود تا در انتخاب موضوع پایان نامه مصمم شدم بر خود معلوم گردانم که سرزنش و مذمت دنیا از نظر حضرت برای چیست و این همه صحرا، بیابان، کوه، دریا، انسانها، جمادات که همه نشانه‌ی عظمت و قدرت و حکمت خداوند است برای چه خلق شده‌اند؟ بنابراین با عنایت به جهات مذکور موضوع پایان نامه‌ی دوره‌ی کارشناسی ارشد را «مطالعه‌ی دنیا و آخرت از دیدگاه امام علی (ع)» قرار دادم تا در حد وسع و توان خود تحقیق و پژوهشی پیرامون این مسأله‌ی بسیار مهم بنمایم که خوشبختانه مورد تأیید استاد بزرگوار جناب آقای دکتر دزفولی و سایر اساتید گرامی واقع گردید. روش کار نگارنده در تدوین و نگارش این رساله بدین شرح است: ابتدا سخنان امیرمؤمنان حول موضوع دنیا و آخرت از نهج البلاغه استخراج شده و سپس با الهام و بهره‌گیری از منابع و تفاسیر

معروف و متقن، مورد شرح و توضیح قرار گرفته است و در برخی موارد به آیات مرتبط با آن موضوع نیز اشاره شده است.

متنی که مبنای مطالعه و تحقیق قرار گرفته است متن نهج البلاغه فیض الاسلام بوده و خطبه‌ها و نامه‌ها و حکمت‌ها هم بر اساس همین کتاب شماره گذاری شده است ولی در ترجمه و شرح خطبه‌ها تا خطبه‌ی یکصد و هشتاد و شش به ترجمه نهج البلاغه آیت الله مکارم شیرازی مراجعه نموده و این به خاطر جدید بودن و صحت بیشتر ترجمه و شرح آن می‌باشد ولی چون کتاب مذکور تا جلد ششم به چاپ رسید و تا خطبه‌ی یکصد و هشتاد و شش بر روی آن کار شده است لذا در ترجمه‌ی بقیه‌ی خطبه‌ها و نامه‌ها و حکمتها از ترجمه‌ی فیض الاسلام بهره برده‌ام و در ترجمه‌ی آیات قرآن نیز ترجمه‌ی مهدی الهی قمشه‌ای مدنظر بوده است. در نوشتن پایان نامه با محدودیت‌هایی روبرو بوده‌ام از جمله اینکه چون موضوع منتخب از دیدگاه امام علی (ع) بود بنابراین از آیات قرآن و تفاسیر آن که به عنوان مهمترین و موثق‌ترین منبع به شمار می‌رود، کمتر استفاده کرده‌ام و تا حد امکان سعی نموده‌ام به آن حیطه نپردازم.

رساله‌ی مورد نظر مجموعاً در هفت فصل به ترتیب زیر تنظیم یافته است:

۱- واژه‌ی دنیا و آخرت

۲- اوصاف و ویژگیهای دنیا از زبان حضرت علی (ع)

۳- تمثیلات علی (ع) درباره‌ی دنیا

۴- دنیا و دنیا پرستی

۵- زهد و ترک دنیا

۶- آخرت

۷- رابطه‌ی دنیا و آخرت

از خداوند متعال بسیار قدردان و سپاسگزارم که توفیق فراهم نمودن پژوهش حاضر را به بنده ارزانی نمود. بر خود فرض می‌دانم از سعه‌ی صدر و گشاده‌رویی و صف‌ناپذیر و زحمات استاد محترم راهنما جناب آقای دکتر محمد

دزفولی و استاد محترم مشاور جناب آقای دکتر کاظم العسکری که در مدت تحصیل جیره خوار دریای علم و دانش آنان بوده و گاه و بیگاه و هر آنی که دست کمک به سویشان دراز کردم، نوازش و الطافشان بی مضایقه شامل حالم گشته، مراتب امتنان و سپاس خود را ابراز نمایم و دست دعا به درگاه حضرت حق برداشته و گویم:

قطره‌ای علمی که بخشیدی زبیش متصل گردان به دریا‌های خویش

و نیز از جناب آقای محمد قلیزاده کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی و مدرس دانشگاه که در ویرایش این پژوهش و در دیگر موارد یار و یاورم بوده قدردانی می نمایم.

چکیده

«اشدد حيازيمك للموت فان الموت لاقিকা

ولا تجزع من الموت اذا حل بنادیکا

ولا تغتر بالدهر و ان كان یوافیکا

كما اضحكك الدهر كذاك الدهر بیكیکا»

دنیا به معنای کوهی خاکی یکی از پدیده‌های خداوند در عالم آفرینش می‌باشد. در نهج‌البلاغه دنیا علاوه بر معنای فوق در معانی و مصادیق دیگر نیز استعمال شده است، طلب ریاست و حکومت، پیروی از هوی و هوس، امکانات مادی از جمله مصادیق دنیا در سخنان حضرت می‌باشد. از آنجا که هیچ یک از پدیده‌های خداوند در دنیا ذاتاً بد نیست و هر پدیده‌ای در عالم هستی در جای خود دارای ارزش و اعتبار است دنیا نیز ذاتاً بد نبوده و علاقه به دنیا ریشه در فطرت انسانها دارد. این که خداوند و پیامبران و امامان معصوم دنیا را طرد کرده و مذمت نموده‌اند به این معنی نیست که باید دنیاگریزی پیشه کرد و به نعمتهایی که خداوند برای آسایش و آرامش ما خلق کرده بی‌توجه بود زیرا انسان با یک سری علائق و تمایلات و غرائزی که خداوند در نهادش قرار داده به دنیا می‌آید که برای تأمین این نیازها باید به اطراف خود بازگردد و نیازهای مادی خود را از دنیای مادی اطراف خود تهیه و تأمین کند ولی از سوی دیگر این را نیز باید بدانیم که ارضاء این غرائز باید آگاهانه و برای هدایت و کمال روح باشد. بنابراین دنیا و آخرت قابل جمع می‌باشند به شرط آن که دید انسان نسبت به دنیا درست باشد به دنیا به عنوان وسیله‌ی کسب آخرت و رضای الهی نگاه کند همچنانکه علی (ع) خود در یک جمله‌ی ظریف در نهج‌البلاغه به این مطلب اشاره کرد و می‌فرماید: **من ابصرها بصرته و من ابصر الیها اعتمه**^۱. «هر که دنیا را به عنوان وسیله در نظر گرفته و آن را وسیله‌ی بینایی قرار دهد دنیا او را بینا می‌سازد و هر که به دنیا به عنوان اصل و هدف بنگرد و در آن خیره شود او را نابینایش سازد.

۱- شیخ عباس قمی، منتهی‌الامال ص ۳۶۸

۲- نهج‌البلاغه، خطبه‌ی ۸۱

فصل اول

واژه ی دنیا و آخرت

۱- بررسی ریشه ای واژه ی دنیا و آخرت

۲- معنای اصطلاحی دنیا

۳- وجه تسمیه ی دنیا و آخرت

۴- استعمال دو واژه ی دنیا و آخرت در قرآن

۵- دنیا و آخرت از نظر قرآن

بخش اول :

بررسی ریشه ای واژه ی دنیا و آخرت

دنیا از رایج ترین کلمات نهج البلاغه است. در کمتر کتابی مانند نهج البلاغه بر عنصر دنیا تکیه شده است دنیا چیست؟ « واژه ی دنیا اسم تفضیل مؤنث بوده که مذکر آن اذنی می باشد. دنیا را به سبب نزدیک بودنش دنیا گفته اند که در این صورت مشتق از ماده ی « دنا - دُنُوًّا و دَنَاوَةً » است و جمع آن « دُنَى » است مثل : « کُبْرَى - کُبْرٌ » و « صُغْرَى - صُغْرٌ » و اصل آن « دُنُوٌّ » بوده که واو آن به خاطر التقاء ساکنین حذف شده است و اسم منسوب آن « دُنْیَاوِیٌّ » می شود و « دُنْیَوِیٌّ و دُنْیِیٌّ » نیز استعمال شده است. و از این ماده « دُنْیِیٌّ » غیر مهموز به معنی قریب و نزدیک است و « دُنْیِیٌّ » مهموز به معنی دون و پست است.^۱ »

« یا ممکن است از ماده « دُنْیِیٌّ - دَنَاً و دَنَایَةً » مشتق شود به معنی پست و فرومایه باشد.^۲ »

« زندگی دنیا را دنیا می گوئیم که نسبت به زندگی آخرت پست تر و ناچیز است و یا از این جهت که از آخرت به ما نزدیکتر می باشد. لفظ « دنیا » دوپست و بیست و نه بار و کلمه ی « دنیاک » نه بار و « دنیاکم » نه بار و « دنیاها » ده بار و « دنیاها » یک بار و « دنیاها » هفت بار در نهج البلاغه آمده است و به احتمال نزدیک به یقین دنیا را به علت نزدیک تر بودن دنیا گفته اند، علی هذا آخرت به ما نزدیک است و آن وصف حیاة است یعنی الحیاة الدنیا و الحیاة العقبیة . و منظور از « الدنیا الدنیه » که در چند جای نهج البلاغه آمده است ، دنیای پست و حقیر است نسبت به آخرت.^۳ »

« لفظ دنیا را بر خلاف لفظ عُنْیِیٌّ و ضَرْبِیٌّ به رسم الخط عربی و فارسی به شکل « دنیا » می نویسند

همچنانکه در عُلْیَا نیز چنین است مگر در لفظ یَحْیِیٌّ که علماً به « یاء » می نویسند.^۴ »

۱. جوهری ، الصحاح ، ج ۶ ، ص ۲۳۴۱

۲. لوئیس معلوف ، المنجدفی اللغة ، ص ۲۲۶

۳. قرشی ، سید علی اکبر ، مفردات نهج البلاغه ، ج ۱ ، ص ۳۷۳

۴. رامپوری ، غیاث اللغات ، ج ۱ ، ص ۳۰۲

« واژه ی دنیا متضاد آخرت است که حرف « واو » در آن مبدل به « یاء » شده زیرا هرگاه اسمی بر وزن فُعَلی دارای « واو » باشد به « یاء » تبدیل می شود.^۱ »

دکتر معین در فرهنگ خود ، سه معنا برای دنیا آورده است : « الف . جهانی که در آن هستیم ، عالم مادی ، این جهان ، عالم حاضر ، مقابل آخرت . ب : کره ی زمین ج : چیزی است که انسان را از خدا باز می دارد.^۲ »

برای واژه ی آخرت نیز واژه شناسان معانی مختلفی بیان کرده اند که به چند مورد از آنها اشاره می کنیم :

- ۱- معین ، آخرت را به معنای آن جهان ، جهان دیگر ، سرای دیگر و عقبی دانسته است.^۳
- ۲- عمید برای آخرت ، معنای بازپسین ، جهان دیگر ، آن جهان ، و آن سرا را نقل کرده است.^۴
- ۳- نویسنده ی قاموس قرآن چنین می گوید : ((در قرآن مجید به قیامت و تشئه ی دیگر دارالآخره ، یوم الاخر اطلاق شده و این از آن رو است که زندگی دنیا اول و زندگی عُقبی آخر و پس از آن است .^۵))
- ۴- دهخدا در لغت نامه ی خود دنیا را چنین معنی می کند : « آن جهان ، آن سرای ، عقبی ، معاد ، دارالخلد ، آجل ، مقابل دنیا .^۶ »

نتیجه این که واژه شناسان برای کلمه ی « آخرت » بر یک معنا توافق کرده اند و آن « جهان دیگر » است .

۱. ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۴، ص ۲۷۲

۲. معین ، محمد ، فرهنگ فارسی ، ج ۲، ص ۱۵۶۶

۳. همان ، ص ۳۴

۴. عمید ، حسن ، فرهنگ فارسی ، ج ۱ ، ص ۱۸

۵. قرشی ، سید علی اکبر ، قاموس قرآن ، ج ۱، ص ۳۵

۶. دهخدا، علی اکبر ، لغت نامه ، ج ۱، ص ۷۷

معنای اصطلاحی دنیا

از مطالب مذکور چنین نتیجه گیری می شود که « در مقابل دنیا، سرای آخرت قرار دارد. در این صورت با توجه به چگونگی بهره برداری از آن و تحصیل فضایل و یا رذایل در مدت محدود عمر آدمی در آن قابل مدح و یا ذم می باشد و به همین لحاظ است که می توان دنیا را از جمله واژه های متشابه محسوب کرد.

لازم به تذکر است که متشابهات شامل واژه ها و عباراتی می شود که چندین معنی مستقل و شبیه به هم دارند و گاهی در معنای بعدی خویش استعمال شده که می توانند غلط انداز باشند که واژه ی دنیا از این قبیل است، زیرا دنیا در نهج البلاغه گاهی نکوهش و در برخی از موارد مورد ستایش قرار گرفته و روشن است که ستایش و نکوهش مطلق نمی باشد.^۱»

وجه تسمیه ی دنیا و آخرت

صاحب لسان العرب می گوید: ﴿ و الدنيا ايضاً : اسمٌ لهذه الحياة بعد آخرة عنها و السماء الدنيا لقربها من ساكن الارض^۲ . ﴾ و دنیا نیز نامی است که برای این زندگی به دلیل دور بودن آخرت از آن و سماء دنیا نیز به دلیل نزدیکی اش به ساکنان زمین نامگذاری شده است «

امیرالمؤمنین علی (ع) در وجه تسمیه این جهان مادی به دنیا می فرماید: ﴿ انما سميت الدنيا دنیا لأنها ادنی من كل شيء و سميت الآخرة آخرة لان فيها الجزاء و الثواب^۳ ﴾ یقیناً دنیا، دنیا نامیده شده به خاطر اینکه آن نزدیکتر از هر چیزی است و آخرت را آخرت نامیده اند برای اینکه جزا و پاداش در آن است.»

۱. دشتی، محمد، کلیدهای شناسایی نهج البلاغه، ص ۹۵

۲. ابن منظور، لسان العرب، جلد ۱۴، ص ۲۷۲

۳. میزان الحکمه، ج ۳، صص ۲۸۴-۲۸۵، به نقل از بحار الانوار

و در روایتی دیگر چنین آمده است : « یزید بن سلام از پیامبر (ص) پرسید ، چرا دنیا را دنیا نامیده اند ؟ حضرت (ص) فرمودند : ﴿ لان الدنيا دنیة خلقت من دون الاخرة و لو خلقت مع الاخرة لم یفن اهلها كما لا یفنی اهل الاخرة ، قال فاخبرنی لم سمیت الاخرة آخرة ؟ قال : لانتها متأخرة تجيء من بعد الدنيا ، لا توصف سنینها و لا تحصی ایامها و لا یموت سگانها ﴾ . ((یعنی برای اینکه دنیا دنی و پست است (یا نزدیک است) در برابر آخرت آفریده شده (یا مقام و منزلتش در مقایسه با آخرت دون و پست است) و اگر همراه و همپای آخرت خلق می شد اهلش فانی نمی شدند همچنانکه اهل آخرت فنا نپذیرند. یزید گفت ، مرا آگاهی ده چرا آخرت ، آخرت نامیده شده است ؟ پیامبر (ص) فرمودند : برای اینکه آن متاخر از دنیاست. بعد از دنیا می آید ، سالهایش به وصف در نمی آید و روزگارش قابل احصاء نیست و ساکنانش نمی میرند و جاودانه اند.))

استعمال دو واژه ی دنیا و آخرت در قرآن

دو واژه ی دنیا و آخرت در قرآن کریم بیشتر در کنار هم مطرح شده اند و بنابر آنچه در معجم المفهرس^۱، ذکر شده، هر دو واژه بطور مساوی صدو پانزده بار در قرآن کریم آمده و این یکی از جنبه های اعجاز این کتاب مقدس آسمانی است.

راغب در مفرداتش چنین می نویسد: ((دُنُوٌّ یعنی نزدیکی که یا با ذات و جسمانی است و یا با حکم و علم، و این واژه برای نزدیکی مکانی و زمانی و منزلت و مقام نیز به کار می رود، مثل آیه ی ﴿وَمِنَ النَّخْلِ مِمَّنْ طَلَعَهَا قِنْوَانٌ ذَانِيَةٌ﴾^۲ ولی در آیه ی ﴿ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى﴾^۳ به خلاف آیه ی قبل نزدیکی با ذات نیست بلکه حکمی است و گاهی اذنی که مذكر دنیا است به معنی کوچکتر در برابر بزرگتر استعمال شده است، مثل آیه ی: ﴿وَلَا ادْنَىٰ مِنْ ذَٰلِكِ وَلَا اِكْتَرَفُ﴾^۴ و گاهی بمعنی پست و زبون در مقابل خوب و والا استعمال شده است مثل آیه ی ﴿اَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ اَدْنَىٰ هُوَ خَيْرٌ﴾^۵ و گاهی بمعنی اول در مقابل آخر اطلاق گردیده مثل ﴿خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ﴾^۶ و گاهی به معنی نزدیکتر در مقابل دور اطلاق گردیده مثل ﴿اِذْ اَنْتُمْ بِالْعُدُوَّةِ الدُّنْيَا وَهَمَّ بِالْعُدُوَّةِ الْقُصُوى.﴾^۷ ((قیامت و جهان پس از مرگ، به دار آخرت یعنی خانه آخرت که حیات ثانویه است تعبیر شده است، همانطور که حیات دنیوی این جهان را به دارالدنیا تعبیر کرده اند ﴿وَانِ الدَّارِ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ﴾^۸)

۱. محمد فؤاد، عبدالباقی، معجم المفهرس لا لفاظ القرآن، ج ۱، ص ۳۱^۴

۲. سوره انعام، آیه ۹۹ (وا از نخل و گل آن خوشه های متراکم و نزدیک در اثر نزول باران بوجود می آید).

۳. سوره نجم، آیه ۸ (آنگاه نزدیک آمد و بر او (به وحی حق) نازل گردید.)

۴. سوره مجادله، آیه ۷ (... و نه کمتر از آن و نه بیشتر جز آنکه هر کجا باشند خدا با آنها است)

۵. سوره بقره، آیه ۶۱ (آیا می خواهید غذای بهتری که دارید به پست تر از آن تبدیل کنید ؟)

۶. سوره حج، آیه ۱۱ (... چنین کسی در دنیا و آخرت زیانکار است).

۷. سوره انفال، آیه ۴۲ (بیاد آورید زمانی را که سپاه شما در وادی نزدیک دشمن به مکانی دور از شهر مدینه واقع شد.)

۸. راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن، ص ۳۱۸

۹. سوره عنکبوت، آیه ۶۴ (براستی که حیات آخرت همان حیات حقیقی است که جاودانه، بدون زوال و مرگ است.)

۱۰. راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن، ص ۶۸

((کلمه دنیا پیوسته وصف است و احتیاج به موصوف دارد و در تمام موارد استعمال شده، صفت زندگی کنونی است مثل حیات دنیا، عذاب دنیا، سعادت دنیا مگر در چهارمورد که همراه آسمان و بیابان آمده و صفت آنها است.^۱)) مانند: ﴿أَنَا زَيْنَا السَّمَاءِ الدُّنْيَا بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ﴾^۲.

دنیا و آخرت از نظر قرآن

پیش از شروع بحث دنیا و آخرت از دیدگاه امام علی (ع)، مناسب است اشاره ای به «دینا» و آخرت از نظر قرآن کریم «داشته باشیم چه آن که مولی الموحدین امیر المؤمنین (ع) در لابلای سخنانشان به آیاتی که به گونه ای در ارتباط با دنیا و آخرت است، اشاره دارند.

البته دنیا و آخرت در قرآن کریم به طور مبسوط مورد بحث قرار گرفته و درباره ی آنها آیات فراوانی آمده و هر یک را توصیف کرده، به این صورت که دنیا، زندگی نزدیک و امروز است و آخرت زندگی دور و فردا و این دو به هم پیوسته است و آخرت نتیجه دنیا و ساخته و پرداخته ی آن.

زندگی دنیا از دوران نوزادی یا پیش از آن شروع می شود و انسان تکاملِ کودکی و نوجوانی، جوانی و پیری را در آن می گذراند و با مرگ پایان می یابد. زندگی آخرت با مرگ و رفتن از این جهان شروع می شود و دوران قبر و برزخ و قیامت و حشر و حساب و کتاب را در پی دارد و به بهشت یا دوزخ منتهی می شود، زندگی آن جا ابدی و محصول و ساخته ی زندگی در این جهان است، چون همیشه آینده وابسته به حال و گذشته است و نوعی انعکاس آن.

۱. قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، ص ۳۵

۲. سوره صافات، آیه ۶ (ما نزدیکترین آسمان را به زیور انجم بیاراستیم.)